

**DOSTON JANRIDA SHAKL VA MAZMUN YANGILANISHI
(ISTIQLOL DAVRI TAHLILIDA)**

Xushvaqtova Mahliyo Vohid qizi

*Shahrisabz pedagogika instituti O'zbek tili va adabiyoti
mutaxassisligi 1-kurs magistratura talabasi*

Xushvaqtova Mahliyo

*O'zbekiston Respublika Prezident huzuridagi ijtimoiy himoya milliy agentligi
Qashqadaryo viloyati boshqarmasi Shahrisabz tuman inson ijtimoiy xizmatlar
markazining 26-hudud Miraki MFY mahallasida kompleks xizmatlar ko'rsatuvchi
ijtimoiy xodim*

Annotatsiya: Mazkur maqolada istiqlol davrida o'zbek dostonchiligida kuzatilgan shakl va mazmun yangilanishi tahlil qilinadi. Zamonaviy dostonlarning poetik xususiyatlari, ularning janrlararo uyg'unligi, lirik va epik unsurlar sintezi hamda tarixiy va zamonaviy voqelikni aks ettirish usullari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, Abdulla Oripov dostonlari misolida doston poetikasida metaforik fikrlash, falsafiy mushohada va folklor an'analaridan foydalanishning o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Istiqlol yillarida doston janrining yangi shakllari, badiiy uslublar va milliy-didaktik yo'nalishdagi izlanishlar ilmiy asosda baholanadi.

Kalit so'zlar: Istiqlol davri, doston janri, poetik yangilanish, epik va lirik sintez, tarixiy va zamonaviy dostonlar, falsafiy mushohada, folklor motivlari, metaforik fikrlash, badiiy izlanishlar, doston poetikasi.

Istiqlol davri o'zbek dostonchiligida janrning shakl va mazmun jihatidan yangilanishi jarayoni aniq ko'zga tashlanadi. An'anaviy epik dostonlar poetik jihatdan boyitilib, modernistik va falsafiy izlanishlar asosida rivojlanmoqda. Ayniqsa, dostonlarning kompozitsion tuzilishi, obrazlar tizimi va badiiy ifoda vositalarida o'ziga xoslik namoyon bo'lmoqda. Abdulla Oripovning *"Hakim va ajal"* dostoni ham aynan ana shunday yangilanish jarayonlarini o'zida aks ettirgan muhim asarlardan biridir. Ushbu doston xalq og'zaki ijodi va tarixiy rivoyatlar motivlarini o'zida sintez qilgan holda yaratilgani bilan ajralib turadi.

"Hakim va ajal" dostoni asosan uchta xalq rivoyati asosida yaratilgan bo'lib, ularda buyuk tabib Ibn Sinoning hayoti va faoliyati aks ettiriladi. Shuningdek, doston mazmunida insoniy fazilatlar, ezgulik va yovuzlikning kurashi, ilm va jaholat o'rtasidagi ziddiyat kabi falsafiy masalalar keng yoritiladi.

Dostonda xalq rivoyatlaridan quyidagi asosiy motivlar foydalanilgan:

1. **"Ibn Sino va kitoblar"** – ilm va hasad to'qnashuvi, bilimning kuchi va uning yo'q qilinishi.
2. **"Zahri qotil"** – tabibning shaxsiyati va u orqali jamiyatdagi adolat masalasi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

3. **“Ibn Sino va giyohlar”** – Ibn Sinoning bilimdonligi va unga qarshi hasad va fitna[1]

Mazkur rivoyatlar dostonning syujetiga uyg'unlashtirilgan holda badiiy tahlil qilinib, ular orasidagi bog'liqlik mustahkamlangan. Bu orqali an'anaviy xalq dostonlari poetikasidan farqli ravishda, yagona syujet chizig'iga asoslangan modernistik doston shakli yaratilgan.

Doston janridagi shakl va mazmun yangilanishi

1. Folklor unsurlarining badiiy sintezi

Doston an'anaviy xalq rivoyatlariga tayanib yozilgan bo'lsa-da, A. Oripov ularni badiiy qayta ishlab, yangi poetik ohang bag'ishlaydi. Dostonchilik janridagi shakliy yangilanish quyidagi jihatlarida ko'zga tashlanadi:

- Har bir rivoyat mustaqil hikoya shaklida emas, yagona syujet chizig'iga uyg'un holda tasvirlangan.
- Rivoyatlardagi epizodlar va obrazlar qisman o'zgartirilib, dostonning umumiy falsafiy g'oyasiga moslashtirilgan[2]

2. Qahramon xarakterining chuqurlashtirilishi

Dostonda Ibn Sino nafaqat buyuk tabib, balki bilim va haqiqat yo'lida fidokorona xizmat qilgan mutafakkir sifatida tasvirlangan. Unga qarshi chiqqan Mirzo obrazi esa nafaqat shaxsiy hasad bilan harakat qiluvchi qahramon, balki jaholat va adolatsizlik timsoli sifatida gavdalanadi. Ushbu metod doston janridagi zamonaviy uslubiy izlanishlarning namunasidir.

3. Realizm va falsafiy mushohada uyg'unligi

Istiqlol davri dostonlarining yana bir muhim o'ziga xosligi shundaki, unda realistik tasvir bilan falsafiy mushohadalar birlashtirilgan. A. Oripov ushbu dostonda o'lim va hayot, ezgulik va jaholat, ilm va nodonlik o'rtasidagi falsafiy ziddiyatni chuqur yoritadi. Bu jihatlar an'anaviy qahramonlik dostonlari formatidan chiqib, yangi uslubiy yo'nalishning shakllanganini anglatadi.

4. Poetikaning yangilanishi

Doston poetik jihatdan ham yangicha shakllangan bo'lib, unda:

- Lirik kechinmalar kuchaytirilgan,
- She'riy uslubda yangicha ritmik shakllar qo'llanilgan,
- Dialog va monologlar orqali dramatik keskinlik oshirilgan[3]

Bu holatlar A. Oripov dostonchilikda an'anaviy shaklni o'zgartirib, uni yangi davr ruhiga moslashtirganini ko'rsatadi.

Abdulla Oripovning *“Hakim va ajal”* dostoni istiqlool davri dostonchiligida shakl va mazmun jihatidan yangilangan asarlardan biri bo'lib, an'anaviy xalq rivoyatlari va zamonaviy poetik izlanishlarning sintezidan tashkil topgan. Doston o'zining falsafiy mazmuni, qahramon xarakterlari va badiiy qurilishi jihatidan janr rivojiga yangi yo'nalish bergan asarlardan biri sifatida adabiyotshunoslikda alohida o'ringa ega. Ushbu asar orqali dostonchilikda yangi shakl va uslubiy izlanishlar davom etayotganini kuzatish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mamajonov S. **O'zbek adabiyotida doston janri**. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
2. Hasanov Sh. **She'riy janrlar poetikasi**. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
3. Oripov A. **Hakim va ajal**. – Toshkent: Sharq, 2005.
4. Karimov A. **Istiqlool davri o'zbek poeziyasi**. – Toshkent: Yozuvchi, 2015.
5. Самиева, Г. Т., & Аликулов, Х. Т. (2023). НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН И ПЕРЕХОД В «ЗЕЛЕНУЮ ЭКОНОМИКУ». Экономика и социум, (11 (114)-1), 994-998.
6. Samieva, G. T., & ugli Alikulov, K. T. (2024). MINTAQADA “YASHIL IQTISODIYOT” ASOSIDA BARQAROR IQTISODIY O ‘SISHNI TA’MINLASH MASALALARI. THE INNOVATION ECONOMY, 4(04).
7. Aliqulov, H. (2023). “YASHIL IQTISODIYOT”–KELAJAK IQTISODIYOTING ASOSI. Nashrlar, 474-477.
8. Matqosimova, M. E. Q. (2022). SMS LARDA ELLIPTIK STRUKTURALAR. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(12), 181-186.
9. Тахирова, М. А. (2021). Педагогические условия организации семинарских, лабораторных и практических занятий в вузе. Academic research in educational sciences, 2(3), 535-543.
10. Takhirova, M. (2020). Improving speech skills of students based on projection of educational objectives in Russian language classes. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(7), 8063-8075.
11. Abdullaeva, S. A., Lutfillaev, M. H., & Takhirova, M. A. (2020). VII. THE PROBLEMS OF FORMATION OF A SINGLE INFORMATION-EDUCATIONAL ENVIRONMENT. INNOVATIONS AND MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATION SYSTEM, 155.
12. Abdullaeva, S. A., Lutfillaev, M. H., & Takhirova, M. A. (2020). IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL DIAGNOSTICS SOFTWARE IN THE EDUCATIONAL PROCESS AS A FACTOR OF PERFECTION OF PREVENTIVE WORK TO REDUCE THE GROWTH OF CRIMINAL AGENCIES AMONG STUDENTS. In Сборники конференций НИЦ Социосфера (No. 8, pp. 155-161). Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ sro.
13. Masalieva, O. (2020). The role of Russian scientists in the source study of the bukhara khanate. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(5), 1540-1546.
14. Masalieva, M. O., & Muhitdinovich, J. Z. (2020). The Illumination of Bukhara Khans' Building Enterprise in the Some Historical Sources. Test Engineering and Management, 83(5-6), 1803-1811.
15. Масалиева, О. (2004). Амир Музаффарнинг тарихнавис ўғиллари. Мозийдан садо, (2), 22.
16. Masalieva, O. M. (2021, November). THE PRINCE OF BUKHARA SAYYID MUHAMMAD NASIR AND HIS SCIENTIFIC HERITAGE. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 182-185).

